

Четврт дел

Моќ и авторитет

Тема 8

Правила и закон

Каков вид на правила се потребни на општеството?

Тема 9

Влада и политика

Како општествата треба да бидат управувани?

ТЕМА 8 Правила и закон

Каков вид на правила се потребни на општеството?

8.1 Добар закон – лош закон

Што е она што го прави законот да биде добар?

8.2 На која возраст?

Како законот треба да се применува кон младите луѓе?

8.3 Вие го правите законот

Како се справувате со младите прекршители?

8.4 Правила на доказ

Кој доказ треба да се вреднува во суд?

Тема 8: Правила и закон Каков вид правила му требаат на општеството?

Некои видови на закони се значајни за праведно и ефикасно раководење на секое општество. Законите се применуваат во сите ситуации, кон секој во заедницата на државата – иако постојат некои групи, како деца, кои не се под влијание на некои закони додека не достигнат одредена возраст.

Еден од начините на кој законот може да биде поделен, како што е познато, е на граѓански или кривичен закон. Цивилниот закон обезбедува начин на решавање на спорите помеѓу индивидуалци и групи на луѓе. Кривичниот закон покрива однесување кое државата одлучила дека мора да биде обесхрабрено или спречено.

Како и да е, законите никогаш не можат да бидат совршени. Тие се човечки креации и понекогаш се потребни промени. Тие можат да станат застарени, неефективни или едноставно да бидат неправедни кон одредени групи во општеството. Законот никогаш не може да биде одделен од политиката. Тоа е така бидејќи законите се прават и променуваат во политичкиот систем. Во еден демократски, политички систем важно е сите граѓани да бидат способни да имаат еднаков глас во врска со ова. Исто така, важно е законот да се применува подеднакво кон сите граѓани, и дека никој не е над законот. Овој концепт понекогаш е познат како владеење на правото.

Конечно, законот треба да се придржува кон човековите права. Ова е важно со цел да бидеме сигурни дека законите се праведни и дека тие не се злоупотребени како средство за угнетување или диктаторство. Повеќето демократски системи, според тоа, се потпираат на пишувани уставни закони, кои обезбедуваат рамка за човековите права, која стои над законите во земјата. Некои земји, исто така, имаат воспоставено уставни судови за одлучување дали законите се во согласност со уставот или не.

Учење за образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку овие серии на лекции учениците ќе:

- Развијат поголемо разбирање за концептот на закон и неговата важност во демократско општество;
- Препознаат дека главната цел на законот е да им помогне на луѓето и да го заштити општеството;
- Развијат поголема почит кон идејата за владеење на правото;
- Дознаат повеќе за правниот систем во својата земја.

Тема 8: Правила и закон

Каков вид правила му требаат на општеството?

Наслов на часот	Цели	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Добар закон – лош закон	Да се биде свесен и да се разберат факторите што одредуваат што е она што го прави законот добар.	Да се дискутираат училишните правила и да се идентификува што е она што го прави училишното правило добро. Да се дискутираат законите и да се идентификува што е она што го прави законот добар. Критички да испитаат област од законот во нивната земја, пр. закони за алкохолот. Да се предложи и оправда нивното ново училишно правило или закон.	Две картички за секој ученик – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено). Прилог – Закони за алкохол во нашата земја. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици. Флип чарт или големо парче хартија за изложување во одделението.	Мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 2: На која возраст?	Да се испита како законите се применуваат кон младите луѓе.	Да се одреди законската возраст на која младите луѓе стануваат овластени да учествуваат во различните активности за возрасни. Да се испита колку е соодветен моментниот закон за младите луѓе.	Три големи знаци означени со „А“, „Б“, „В“ се ставаат на три различни сидови во училницата. Копии од материјалот за учениците 8.1 – еден за секои два ученика. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.	Работа во парови, мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 3: Вие го правите законот	Да се испита прашањето дали младите, кои го прекршиле законот, треба воопшто да бидат казнети, и ако треба, како?	Да се размисли за различните фактори, кои идат предвид кога се одлучува што е праведна казна за едно злосторство.	Копија од приказната и дополнителна информации за наставникот.	Мала групна работа и одделенска дискусија.
Час 4: Правила на доказ	Да се разберат правилата на доказ во законскиот суд.	Да се размисли за видовите на доказ кои треба да се вреднуваат на суд и видовите на доказ кои би биле грешни да се користат.	Картички за дискусија (материјал за учениците 8.2) за секоја група од 4-6 ученици.	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Час 1:

Добар закон – лош закон

Што е она што го прави законот да биде добар?

Цел на учењето	Да се биде свесен и да се разберат факторите што влијаат на она што го прави законот добар.
Задачи за учениците	<p>Да се дискутираат училишните правила и да се идентификува што е она што го прави училишното правило добро.</p> <p>Да се дискутираат законите и да се идентификува што е она што го прави законот добар.</p> <p>Критички да испитаат област од законот во нивната земја, пр. закони за алкохолот.</p> <p>Да се предложи и оправда нивното ново училишно правило или закон.</p>
Материјали	<p>Две картички за секој ученик – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено).</p> <p>Прилог – Закони за алкохол во нашата земја.</p> <p>Копии од материјалот за учениците 8.1 – една копија за секои два ученика.</p> <p>Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.</p>
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Методот, искористен на овој час, е познат како „индуктивно учење“. Тоа е кога наставникот им помага на учениците да ги разберат апстрактните принципи, базирајќи ги на конкретни примери. Часот започнува со такви примери – во овој случај примери на правила и закони – и учениците се охрабрани да извлечат општи принципи од нив. Овде, принципите се критериуми кои можат да бидат применети на правила или закони за судење дали тие се добри закони или не: Дали се праведни? Дали се корисни? Дали се за доброто на сите? Дали полицијата ќе ги спроведува? Дали се едноставни за разбирање и исполнување?

Каде што е потребен конкретен материјал, на пример, закони за алкохол кои што се применуваат во земјата, наставникот или учениците ја имаат задачата за вклучување на овој материјал на часот.

Часот

Наставникот го започнува часот со давајќи им на учениците по две картички – една означена со буква „А“ (во зелено), другата со буква „Б“ (во црвено).

Наставникот им објаснува на учениците дека тие ќе слушнат некои замислени училишни правила и тие треба да одлучат дали сметаат дека тие правила би биле добри или лоши. За добрите правила треба да ја подигнат картичката „А“, а за лошите правила картичката „Б“.

Наставникот ги чита замислените училишни правила едно по едно. Учениците мораат секогаш да истакнат една од нивните картички – во однос што мислат за правилото. Правилата би можеле да вклучат:

- Домашната работа е забранета;
- Без насилништво;
- Учениците треба да плаќаат за доаѓањето на училиште;
- Да не се носат гуми за цваќање на училиште;
- Учениците мора да ги сакаат сите наставници;
- Учениците да одбираат на кои часови сакаат да одат;
- Постарите наставници треба да имаат полесен распоред;
- Забрането користење на мобилни телефони во училиште.

За секое правило, наставникот треба да запраша два или три различни ученици за да ги оправдаат нивните одлуки:

- Зошто мислиш дека тоа е добро/лошо правило?

Идеите на учениците не треба понатаму да се дискутираат или коментираат во оваа фаза.

Понатаму, наставниците треба да го поделат класот во групи од 4-6 и да ги замолат учениците да ги покажат факторите кои прават едно училишно правило да биде добро правило:

- Што е она што го прави едно правило да биде добро правило?

Групите треба да ги презентираат своите идеи пред целото одделение.

Следно, наставникот ја повторува целата вежба со одделението – читање на изјави, учениците ги држат своите картички и ги оправдуваат своите одлуки, итн. – но сега повеќе фокусирајќи се на замислени закони, отколку на училишни правила. Законите кои се користат можат да вклучат:

- Сите граѓани треба да следат иста религија;
- Убивањето е погрешно;
- Да не се кажуваат лаги;
- Брзата храна треба да биде забранета;
- На граѓаните треба да им се дозволи да одлучуваат сами на која страна од патот сакаат да возат;
- Жените треба да бидат исто платени како и мажите;

Наставниците, потоа, треба да им кажат на учениците да се вратат во своите групи и да се обидат да ги покажат факторите кои прават еден закон да биде добар закон:

- Што е она што го прави еден закон да биде добар закон?

Групите треба да ги презентираат своите идеи пред целото одделение. Со тоа, наставникот се обидува да го насочи мислењето на учениците кон бројни клучни критериуми кои можат да бидат применети врз законите и кои помагаат да се направат добри закони. Тие вклучуваат:

- Праведност – правда и еднаквост, како еднакво плаќање на мажите и жените;

- Корисност – беспрекорно управување со општеството, како законите за возење кои ги прават патиштата побезбедни;
- Заедничко добро – не само поддршка на интересите на одредени групи, како на богатите;
- Присилување – мнозинството е способно да ги почитува нив, полицијата ги гони оние кои ги прекршуваат;
- Едноставност – лесни за разбирање и почитување, не премногу комплицирани.

Кога одделението се согласува за овие критериуми, тие треба да бидат прикажани на флип чарт во училницата за да може секој да ги види. Насловот на изложувањето треба да биде: „Што е она што го прави еден закон да биде добар закон?“

Наставникот, потоа, треба да ги замоли учениците, во нивните групи, да проучат закон или законска област од нивната земја (како законите за алкохол). Овој материјал треба да биде обезбеден во прилог. Ако има повеќе слободно време, учениците можат да добијат други материјали за кои се заинтересирани, на пример, правата и обврските на децата и тинејџерите. На секоја група им се дава маркер и големо парче хартија и се бара да приготват презентација за одделението, дали тие мислат дека законот, кој го одбрале, е добар или не – користејќи ги принципите кои тие претходно ги идентификувале и кои се истакнати на ѕидот во училницата.

Групите ги прават своите презентации за одделението.

Како конечна вежба или домашна работа, учениците можат да се замолат да предложат нов закон или ново училишно правило на тема по нивен избор, како животната средина, и да приготват аргументи за воведувањето преку клучните принципи кои тие ги идентификувале.

ЧАС 2:
На која возраст?
Како законот треба да се применува кон младите луѓе?

Цел на учењето	Да се испита како законите се применуваат кон младите луѓе.
Задачи за учениците	Да се одреди законската возраст на која младите луѓе стануваат овластени да учествуваат во различните активности за возрасни. Да се испита колку е соодветен моментниот закон за младите луѓе.
Материјали	Три големи знаци означени со „А“, „Б“ и „В“ се ставаат на три различни ѕидови во училницата. Копии од материјалот за ученици 8.1 – по една копија за секои два ученика. Маркери и голем лист хартија за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Работа во парови, мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Овој час вклучува многу физичка активност. Ако сметате дека тоа е несоодветно за вашите ученици, главната вежба може да биде адаптирана така што учениците остануваат седнати на нивните клупи – на пример, гласање со кревање на раце, или кревање на картички „А“, „Б“ или „В“, наместо движење низ различни делови на училницата.

Часот

Наставникот го започнува часот со прашување на одделението дали е праведно да се има закон со кој младите луѓе мораат да одат на училиште, а да нема таков закон за возрасни:

- Дали мислите дека е праведно да се има закон со кој младите луѓе се принудуваат да одат на училиште? Зошто да, а зошто не?

Наставникот потоа ги дели учениците по парови и им дава прашалник (материјал за учениците 8.1) за пополнување. Прашалникот се однесува на законската возраст на која младите луѓе се овластени да учествуваат во различни активности за возрасни во нивната држава.

Наставникот замолува доброволци да прочитаат некои од нивните одговори. По секој одговор, наставникот паузира и ако е потребно, ги поправа одговорите на учениците. Учениците, потоа, ги запишуваат точните одговори на нивните прашалници.

За секој одговор, наставникот треба да ги праша паровите:

- Што мислите? Дали оваа возраст е:
  - а) премногу ниска?
  - б) премногу висока?
  - в) правилна?

Наставникот им дава на паровите минута да размислат и одлучат, потоа им кажува да се придвижат кон различни делови на просторијата во зависност од нивните одговори. (наставникот веќе ставил големи знаци означени со „А“, „Б“ и „В“ да им покажат на учениците каде да застанат.)

Наставникот, потоа, прашува случајно избрани парови да му го објаснат нивното размислување и да ги оправдаат нивните мислења. Наставникот, исто така, им дава можност на учениците да им постават прашања за нивната одлука. За да го заврши овој дел од часот, наставникот прашува:

- Дали мислите дека е праведно тоа што законот ги третира младите луѓе различно од возрасните? Зошто и зошто не?

Наставникот потоа го дели класот на групи од 4-6 ученици и им дава на секоја група маркери и голем лист хартија. Ги замолува групите да размислат за промена во законот во нивната земја кој ќе им користи на младите луѓе. Тие можат да предложат комплетно нов закон – на пример, дека секое училиште треба да има ученички парламент или минимална плата за млади луѓе на работа, или тие ќе можат да предложат промена во постоечки закон – на пример, во врска со законот за возраст на гласање или возраста за стекнување на возачка дозвола. Секоја група треба да подготви презентација за одделението за нивната избрана тема, подвлекувајќи ги нивните аргументи и како точно тие размислуваат дека нивниот закон ќе им користи на младите луѓе. По презентациите, одделението ќе може да гласа за да определи кој предлог од групите е најдобар.

Како завршна вежба или домашна задача, учениците треба да ги земат предвид чекорите кои тие, како млади луѓе, или како група ученици, можат да ги преземат за да ја убедат владата да прифати промени во законот кои тие ги предлагаат.

ЧАС 3:**Вие го правите законот****Како се справувате со младите прекршители?**

Цел на учењето	Да се испита прашањето дали младите луѓе, кои го прекршиле законот, треба воопшто да бидат казнети, и ако треба, како?
Задачи за учениците	Да се размисли за различните фактори, кои идат предвид кога се одлучува што е праведна казна за едно злосторство.
Материјали	Копија од приказната и дополнителни информации за наставникот.
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење: три основни принципи за целта на казната

Додека часот 2 се фокусира врз граѓанското право, овој час ќе се осврне врз кривичното право, фокусирајќи се на прашањето дали треба, или не треба, казнување на младите прекршители, и ако треба како да се казнат. Основното прашање во теоријата на казнувањето е: „зошто казнување?“. Ова прашање е одговорено на различни начини низ историјата и се променува во научните и филозофските размислувања.

Појавени се три принципи во однос на целта на казнувањето:

1. **Заслужена казна.** Казната е поврзана со вина и одговорност. Криминалецот заслужува да биде казнет, а општеството го изразува своето несогласување со злосторството. Овој концепт, исто така, обезбедува стандард на пропорционалност, со тоа заштитувајќи го криминалецот од престога казна. Целта е да се воспостави правда.

2. **Заплашување.** Казната испраќа порака до потенцијалните криминалци во општеството, обесхрабрувајќи ги од свртување кон криминал, бидејќи „болката“ на казната е потешка од користа. Целта е превенција на криминалот од страна на другите.

3. **Рехабилитација.** Криминалот е согледан како крик за помош. Криминалецот има потреба од третман, а не казнување и целта е да му се помогне да не извршува други злосторства во иднина, преку интеграција во општеството.

Казнените системи во светот значајно се разликуваат во начинот на кој ги балансираат овие три принципи, како за возрасните, така и за младите прекршители. Општо кажано, многу земји им дале предност на рехабилитацијата отколку на заслужената казна и заплашувањето. Но, не сите земји се придвижуваат во оваа насока. Блиску поврзано со прашањето на рехабилитација е прашањето каде да се подвлече линија помеѓу млади и возрасни прекршители. Советот на Европа повика возрасната граница да биде фиксирана на 18, и се упати на Конвенцијата за детските права, од 1989 година, за да го оправда тоа (видете дополнителни информации за наставници).

Овој час обезбедува вовед кон трите клучни концепти за казнување, опишани погоре. Уште еднаш, применет е индуктивен приод. Учениците се справуваат со учење на случај за млад прекршител и ги откриваат различните принципи на казнување, нивните импликации и потребата за баланс. Наставникот може да ги опише концептите во кратко предавање во текот или по дискусијата на час.

Овој час може да отвори врата до понатамошни проекти кои би барале приближно две понатамошни лекции. Учениците можат да користат концепти кои ги научиле на овој час за да ја опишат рамнотежата која е погодена од казненото законодавство за млади прекршители во нивните земји.

Часот

Наставникот го почнува часот со делење на учениците во групи од 4-6. Наставникот објаснува дека владеењето на правото го вклучува принципот кој проценува дали да се биде законски обврзан кога се наметнува казна на криминалец или прекршител. На овој час, учениците ќе погледнат на начинот какви закони треба да бидат дизајнирани кога се работи со млади прекршители. Тие ќе слушнат приказна за злосторство и секоја група треба да замисли дека е член на парламентот кој треба да донесе закон кој ја опишува казната која криминалецот треба да ја добие.

Наставникот ја кажува приказната на учениците и им дава можност да одлучат, како групи, што мислат дека би била праведна казна за Том. Групите презентираат свои идеи пред целото одделение.

Тогаш, наставникот им дава на групите некои дополнителни информации. По секоја нова информација, на групите им е дадена можноста да се премислат за казната која претходно ја замислиле.

На крајот на активноста, наставникот бара секоја група да ги презентира своите идеи пред одделението:

- Која казна мислите дека У требаше да ја добие? Зошто?
- Дали некоја од дополнителните информации ве премисли во врска со оригиналната одлука? Ако да, како?

Наставникот, потоа, ги доведува сите ученици заедно на пленарна сесија и прашува:

- Кои видови на фактори, законот треба да ги земат предвид при одлучување за казнување, што треба да му се даде на некој осуден за престап?
- Дали мислите дека законот треба да ги третира младите луѓе поинаку од возрасните? Зошто и зошто не?

Како конечна вежба или домашна задача, наставникот ги прашува учениците да размислат за случај за кој слушнале – на телевизија, во весници или некој кој се случил локално – каде млада личност, која го прекршила законот, добила казна која тие сметаат дека е:

- а) премногу строга или
- б) премногу попустлива.

Учениците треба да напишат кратко дело за нивниот избран пример и да го покажат на своите другарчиња на следниот час, подвлекувајќи ги факторите во случајот кои довеле до нивното мислење. Еден пример би бил случај кој вклучува некој кој има сообраќајна незгода под дејство на алкохол.

Вие го правите законот

“Леонард и Том имаа 15 години и одеа во истото училиште. Тие се познаваа еден со друг многу години, но никогаш не се дружеа.

Еден ден, мобилниот на Том исчезна и тој го обвини Леонард дека му го украде. Леонард рекол дека тој не го украде и рекол дека Том е љубоморен затоа што тој имал многу пријатели, а Том немал ниту еден.

По часовите тој ден имало тепачка. Том извадил нож иако Леонард бил невооружен. Во тепачката, Том го расекол лицето на Леонард толку лошо што му оставил лузна до крајот на животот.”

Задача

Што мислите која би била праведна казна за Том? Дискутирајте го прашањето во вашата група и потоа запишете каква казна законот треба да предвиди за ваков вид прекршок.

Дополнителни информации

1. Том израснал во многу строго семејство и постојано бил тепан од неговиот татко.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

2. Том бил изолиран во своето одделение и немал никого кој би ги слушал неговите проблеми.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

3. Леонард навистина го украде мобилниот на Том и всушност тој ја започнал тепачката, затоа што Том ја пријавил кражбата на мобилниот во полиција.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

4. Леонард бил лидер на банда, која со месеци се однесувала насилно кон Том. Бандата го претепала Том повеќе пати, удирајќи го со стапови, синцири и метална шипка. Том добил кошмари поради тоа и бил дури уплашен да оди на училиште.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

5. Таткото го измачувал Том со постојано кажување дека бил премногу мек и дека треба да му се спротивстави на насилниците како што е Леонард.

Дали ова влијае на вашиот поглед за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

6. Том само го извадил ножот за да ги заплаши насилниците. Никогаш не помислил да го искористи. Дваесет други млади лица стоеле околу во моментот, сите охрабрувајќи ги момците да се степаат. Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

7. Еден наставник го видел Том како го носи ножот два дена пред тепачката, но не го прашал за него.

Дали ова влијае на вашиот став за казната на Том? Ако влијае, како? Изменете го вашиот првичен закон, ако е потребно.

Учениците назначуваат презентер за својата група, кој потоа ги презентира нивните првични закони пред одделението. Може да се очекува дека сите ќе бидат свесни за дилемите, вклучувајќи конфликтни цели и принципи на правда како следните:

- Како да покажеме дека општеството не одобрува такво однесување?
- Како да бидеме сигурни дека училиштето е место каде насилството е забрането?
- Колку сурово треба да казниме некогаш како Том за да ги обесхрабриме другите, како бандата на Леонард, да не користи ножеви?

- Однесувањето на Том е повик за помош и тој не можел да го одбере семејството во кое пораснал .Како да му помогнеме на Том со што тој би се чувствувал посреќно и не би имал потреба да се тепа со нож во иднина?

Наставникот може да ја сумира дискусијата поврзувајќи ги овие прашања со трите принципи на заслужена казна, заплашување и рехабилитација. Покажувајќи на Конвенцијата за детските права, наставникот може да предложи дека приоритет му се дава на рехабилитацијата.

Ако дозволува времето и ако учениците се заинтересирани, ова прашање може да се носи понатаму. Ако не се согласат за прашањето како да се балансираат различните принципи за казнување, оваа дебата треба да биде продолжена. Ако тие се согласат за принципот на рехабилитација, тие можат да проучат како законот во нивната земја ги зема во предвид трите принципи на заслужена казна, заплашување и рехабилитација.

ЧАС 4:
Правила на доказ
Кој доказ треба да се вреднува во суд?

Цел на учењето	Да се разберат правилата на докази во суд.
Задачи за учениците	Да се размислат видовите на докази, кои треба да се вреднуваат на суд, и видовите на докази кои би биле грешни да се користат.
Ресурси	Картички за дискусија (материјал за учениците 8.2) за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Мала групна работа и одделенска дискусија.

Информации за темата

Еден од клучните елементи во секој систем на криминална правда е сет на правила кои определуваат кои видови на докази треба и не треба да се користат на суд со цел процесот да биде праведен. На пример, дали е фер да се користи „ти реков – ми рече“ доказ (тоа е доказ не директно добиен од сведок, туку кажан од некој друг), доказ добиен како резултат на измачување или закана за насилство или доказ добиен преку „насочувани прашања“, тоа се прашања кои ги ставаат зборовите во устата на сведокот?

Часот

Наставникот го започнува часот со покажување на следната одредба од ЕКЧП (1950), и тоа усно и во пишувана форма на училишната табла или флип чартот:

“Секој, кој е обвинет за криминален престап, ќе се смета за невин додека не се докаже вина според законот.”

Европска конвенција за човекови права (1950), член 6, бр. 2

Наставникот ги поканува учениците да ја објаснат оваа одредба. Наставникот може да ја додаде категоријата на почетна пресумција на невиност. Учениците треба да ја разберат важноста на овој принцип за праведно судење и треба да научат дека обвинета личност може да биде осудена само ако се дадени доволни докази кои ќе ја докажат неговата/нејзината вина. На овој час, учениците ќе погледнат во правилата за доказ на суд.

Учениците треба да формираат групи од 4-6.

Наставникот, потоа, им кажува на групите за кривичното судење кое се случува. Се однесува на млад човек, кој се вика Мануел, кој е обвинет за крадење на автомобил кој припаѓа на г-дин. Кеј. Автомобилот исчезнал пред куќата на г-дин. Кеј доцна навечер и бил откриен напуштен, надвор од селото, следното утро. Автомобилот бил потурен со бензин и запален. Мануел бил уапсен од полицијата, подоцна таа недела, и обвинет за кражба и штета.

Наставникот, потоа, им дава на групите шпил од картички за дискусија. Секоја од картичките содржи некој доказ што обвинителот го користи на суд за да докаже дека Мануел е виновен

Наставникот им кажува на групите:

- Да ги стават доказите во ред – од најсилен до најслаб;
- Да одлучат дали некој доказ треба да се отстрани целосно, бидејќи е, или не значаен или неправеден.

Групите ги презентираат нивните идеи пред остатокот од одделението и се обидуваат да се согласат за оние докази кои треба да се прифатат и оние кои целосно треба да се отфрлат.

Наставникот им кажува на учениците да се вратат во нивните групи и да размислат:

- Кои прашања би сакал судот да ги постави на овие сведоци или на Мануел? Зошто?
- Дали постојат некои прашања кои би било неправедно судот да им ги постави? Ако да, кои видови и зошто?

Групите ги презентираат своите идеи пред одделението, работејќи колективно, обидувајќи се да изготват листа на видови на докази и типови на прашања кои мислат дека би било грешно да се користат на суд. Ако дозволува времето, овој час може да води до истражувачка задача. За домашна работа, учениците треба да ги истражат правилата на доказ кои се применуваат во кривичните судења во нивната земја и да ги презентираат откритијата пред одделението на следниот час.

Материјал за учениците 8.1.
Прашалник: на која возраст?

На која возраст законот во вашата земја дозволува луѓето да:

1. Имаат возачка дозвола?
2. Стапуваат во брак?
3. Гласаат на избори?
4. Се вклучат во армијата?
5. Плаќаат данок?
6. Политички се активираат?
7. Бидат ставени во затвор?
8. Напуштат училиште?
9. Посвојат дете?

Материјал за учениците 8.2.

Картички за дискусија

Полицаец му кажува на судот дека Мануел признал дека ја украде колата кога бил испрашуван во полициската станица.	Млад човек му кажува на судот дека Мануел секогаш се фали за крадење на автомобили.
Младо девојче му кажува на судот дека наслушнала дека нејзин пријател зборувал на мобилен со Мануел. Нејзиниот пријател зборувал со Мануел за крадење на автомобилот на г-дин. Кеј.	Г-дин. Кеј му кажува на судот дека тој мисли дека Мануел е главниот осомничен затоа што ја мразел неговата фамилијата од кога г-дин. Кеј го попречил Стефан да се гледа со неговата ќерка.
Еден од наставниците на Мануел кажува во судот како го фатил Стефан да краде од училиштето неколку пати кога бил присутен во училиштето.	Мануел нема никого за да го поткрепи неговото алиби дека бил сам дома, вечерта кога автомобилот бил украден.
Кога го прашал обвинителот: „Дали видовте млад човек како Мануел да го вози автомобилот таа вечер?“, соседот на г-дин. Кеј одговори: „Да, го видов.“	

8.1. Дополнителни информации за наставниците Интеграција, не криминализација

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), Комесар за човекови права, Совет на Европа

Во повеќето европски земји, тинејџерите не се мнозинство во целокупните криминални статистики. Исто така, малолетничките криминални показатели остануваат повеќе или помалку стабилни, од година во година, низ целиот континент.

Тоа не значи дека проблемот не е значаен. Загрижувачки тренд, укажан од неколку земји, е дека некои злосторства, извршени од млади прекршители, станале многу понасилни или посериозни. Ова е предупредувачки сигнал самиот за себе. (...).

Во моментот, постојат два различни тренда во Европа. Еден е да се намали возраста за кривична одговорност и да се затвораат повеќе деца на помлади години. Другиот тренд е – во духот на Конвенцијата за правата на детето на ООН – да се избегне криминализацијата и да се бара некој вид на семејно или други видови на социјални алтернативи за затворање.

Тука ќе расправам за вториот приод. Во тоа сум поддржан не само од Конвенцијата при ООН, туку и од Европската мрежа на детски правобранители. Во изјава во 2003 година, не помалку од 21 народни правобранители нагласија дека децата во конфликт со законот се првенствено деца кои сеуште имаат човекови права.

Тие предложиле дека возраста за кривична одговорност не треба да биде намалена, туку зголемена – со цел прогресивно да се достигнат 18 години – и тие иновативни системи за одговарање на малолетничките престапници под таа возраст, треба да бидат судени, фокусирајќи се на нивното образование, реинтеграција и рехабилитација.

Конвенцијата за правата на детето – ратификувана од сите европски земји – им укажува на владите да воспостават минимална возраст под која се претпоставува дека децата немаат капацитет да го прекршат казниот закон. Договорот не опишува на која возраст точно треба да се повлече линија. Како и да е, Комитетот, кој ја набљудува имплементацијата на Конвенцијата, изразува загрижување за ниската возраст во неколку земји. Во повеќето европски земји, децата се сметаат за кривично одговорни помеѓу 12 и 15 или 16, но исто така, постојат примери каде возрасната граница е 7, 8 и 10 години.

Иако пораката на Конвенцијата за правата на детето е дека криминализацијата на децата треба да се избегне, тоа не значи дека младите прекршители треба да се третираат како тие да немаат одговорност. Спротивно, важно е дека младите луѓе треба да се сметаат за одговорни за нивните акции и, на пример, да земаат учество во поправањето на штетата која ја предизвикале.

Прашањето е каков вид на механизам треба да го замени обичниот кривичен правен систем во такви случаи. Процедурите треба да ја препознаваат штетата кон жртвите и треба да направат младите прекршители да разберат дека делото е неприфатливо. Таков одделен малолетнички механизам треба да има за цел признавање на вината и рехабилитациони санкции.

Во процесот за санкции се наоѓа разликата во однос на обичната кривична процедура. Во малолетничката правда треба да нема одмазда. Целта е да се воспостави одговорност, и истовремено, да се промовира реинтеграцијата.

Младите прекршители треба да ја научат лекцијата и никогаш да не го повторат лошото дело.

Тоа во реалност не е лесно. Се бараат иновативни и ефективни општествени санкции. Во принцип, родителите на прекршителот, или друг законски старател, треба да бидат вклучени, освен ако тоа не се смета за контрапродуктивно за рехабилитацијата на детето. Во кој и да е процес, треба да постои можност детето да им се спротистави на обвиненијата и дури да упати жалба.

Интересна процедура на „спогодување“ е воведена во Словенија. Таму, случај на обвинет малолетник може да се упати на медијатор, ако на тоа е согласен обвинителот, жртвата и обвинетиот. Медијаторот потоа бара да постигне спогодба која би била задоволителна и за жртвата и за обвинетиот и според тоа судењето може да биде избегнато.

Треба да се истакне уште еден аспект: важноста на брз одговор кон прекршителот. Одложените процедури – кои се проблем во неколку европски земји денес – се посебно несреќна околност кога станува збор за млади прекршители, чии лоши постапки треба да се согледаат како повик за моментна помош. (...)

Томас Хамарберг (Thomas Hammarberg), Комесар за човекови права, Совет на Европа, извадок од „Димензија на човековите права во малолетничката правда“, презентација дадена пред Конференцијата на главни обвинители од Европа, Москва 5-6 јули 2006. Извор: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2. Дополнителни информации за наставници

Конвенција за правата на детето

Усвоена од Генералното собрание на обединетите нации на 20 ноември 1989

Член 37

Државите ќе осигураат дека:

(а) Ниту едно дете нема да биде субјект на тортура или подложен на друг суров, нехуман или деградирачки третман или казна. Ниту парична казна, ниту доживотна казна затвор без право на помилување ќе им се наметне за престапи извршени од лица под 18 годишна возраст;

(б) Ниту едно дете нема да биде лишено од слобода, незаконски или произволно. Апсење, притворање или затворање на дете ќе биде во согласност со законот и ќе биде користено само како мерка од последен ред и за најкраток период на време;

(в) Секое дете, лишено од слобода, ќе биде третирано со хуманост и почит со својствен дигнитет на човечка личност, и на начин кој ги зема предвид потребите на личноста, соодветни за неговата возраст. Посебно, секое дете лишено од слобода, ќе биде одделено од возрасни, освен ако не се смета дека во најдобар интерес на детето е да не се прави тоа и ќе има можности за одржување на контакт со своето семејство преку комуницирање и посети, освен во исклучителни околности;

(г) Секое дете лишено од слобода ќе го има правото на брз пристап до правна и друга соодветна поддршка, како и право да се оспори законитоста на лишување од слобода пред суд или друга компетентна, независна и непристрасна институција, и на брза одлука за секоја таква акција”

Член 40

(...) 3. Државите ќе се стремат да го промовираат спроведувањето на законите, процедурите и институциите, посебно наменети за децата кои се осомничени, обвинети или препознати дека го прекршиле казнениот закон и тоа:

(а) Определување на минимална возраст под која ќе се претпоставува дека децата немаат капацитет да го прекршат казнениот закон;

(б) Секогаш кога е соодветно и посакувано, мерките за справување со такви деца без прибегнување кон законско судење, обезбедува дека човековите права и правна заштита се во потполност почитувани.

4. Различни погодности, како што се нега, водење и надзорни наредби; советување; условна казна; старателска грижа; образование и стручни програми за обука и други алтернативи на институционална грижа ќе бидат достапни за да осигураат дека децата се згрижени на начин соодветен за нивната благосостојба и пропорционално со нивните околности и прекршокот.”

Извор: Rolf Gollob/Peter Krapf: *Exploring children's rights. Lesson sequences for primary schools.*

EDC/HRE, Vol. V, Strasbourg 2007, стр. 77ff.

За понатамошно читање: Cyndi Banks, *Criminal justice ethics*, Thousand Oaks, 2004. PDF верзија на поглавие 5 The Purpose of Criminal Punishment, е достапно на <http://www.sagepub.com>.

ТЕМА 9

Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

9.1. Кој е одговорен?

Кој е најдобриот начин за владеење со држава?

9.2. Ако ти беше претседателот

За што служи владата?

9.3. Јас и мојата улога

Што треба една држава да очекува од нејзините граѓани?

9.4. Ученички парламент

Како треба да се владее со училиштата?

Тема 9: Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

Политиката е процес со кој општеството, со луѓе со различни мислења и интереси, постигнува колективни одлуки за начинот на кој нивните животи треба заедно да се организираат. Тоа вклучува убедување и преговарање, и некој вид на механизам за постигнување на финална одлука, како што е гласањето. Истовремено вклучува моќ и авторитет и елемент на принуда – само да се обезбеди дека колективните одлуки се обврзувачки на групата како целина.

Политиката е дефинирана, според тоа, со термини на институциите на држава и односите помеѓу државата и нејзините граѓани. Оваа релација зазема различни форми под различни типови на политички систем, на пример, монархии, демократии и тоталитарни режими.

Во демократијата, граѓаните уживаат политичка еднаквост. Колективните одлуки се носат преку некоја форма на мнозинско гласање од самите граѓани или од нивните избрани претставници. Но, демократската политика не е само гласање. Таа е, исто така, дискусија и дебата и можности за граѓаните да направат нивните гласови да бидат слушнати, особено за прашања од јавно значење.

Важно прашање во демократија е правилната функција на институциите на државата и соодветните обврски на граѓаните. Друго прашање е степенот до кој индивидуалните институции во демократијата треба да бидат демократски управувани (училиштата, на пример).

Учење за образование за демократско граѓанство и човекови права

Преку овие серии на часови учениците ќе:

- Развијат разбирање за различните форми на владеење и нивните импликации врз граѓаните;
- Поголемо разбирање на одговорностите и функциите на владата и соодветните обврски на граѓаните;
- Бидат повеќе запознаени со демократските процеси;
- Разберат повеќе за политичкиот систем во својата земја.

Читателот ќе забележи дека во следните наставни планови, се препорачува домашната работа, која ќе го поддржува учењето и разбирањето на учениците. Идеално, следните часови треба да започнат со инпут од учениците. Ова одзема време и често дава поттик за прашања на час, покажувајќи ја потребата за повторување или објаснување, или пак спонтано започнување на дискусиите. На наставникот е да одлучи дали има време за дополнителни часови, за темата, кои ќе бидат во интерес на учениците и за нивно учење. Очигледно, постојат граници за проширување на темата, па затоа потребни се алтернативи. Ако

временскиот простор е ограничен, наставникот може да собере дел или сите напишани домашни задачи и да даде повратен одговор или некогаш да ја оцени работата на учениците. Учениците, исто така, можат доброволно да ја предадат нивната работа. Конечно, домашната работа може да служи како повторување или подготовка за тест. Наставникот како принципиелна работа, секогаш треба да ја земе предвид, функцијата на домашната работа и да реши дали да го интегрира во неа сопствениот план на часовите, и доколку го интегрира, како. Пример од овој вид планирање се дискутира во описот на четвртиот час.

Тема 9: Влада и политика

Како би требало да се владее со општеството?

Наслов на часот	Цели на учењето	Задачи за учениците	Материјали	Метод
Час 1: Кој е одговорен?	Учениците учат за различните форми на владеење, на пр. демократија и диктаторство.	Учениците размислуваат за праведноста на системот на владеење во некое место, во замислено општество.	Копии од материјалот за учениците 9.1. за секој ученик, хартија и пенкало.	Приказна, работа во парови, одделенска дискусија, формална дебата.
Час 2: Ако ти беше претседателот	Учениците можат да ги објаснат функциите и одговорностите на владеење.	Учениците замислуваат дека формираат влада и треба да решат како да се потрошат владините пари. Тие размислуваат за видовите на социјални идеали кои сакаат да ги постигнат.	Големо парче хартија, маркери и ливчиња за секоја група од 4-6 ученици.	Постери, презентации, мала групна работа и дискусија во одделението.
Час 3: Јас и мојата улога	Учениците учат за должностите на граѓаните во демократското општество.	Учениците размислуваат за видовите на обврски кои ги имаат граѓаните и како тие можат да бидат охрабрани посериозно да ги прифатат нивните обврски.	Сет од картички за дискусија (материјал за учениците 9.2.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.	Презентации, мала групна работа и дискусија во одделението.
Час 4: Ученички парламент	Учениците можат да ги дефинираат критериумите во однос на тоа како треба да се владее со училиштето и улогата на ученичките тела во овој процес.	Учениците размислуваат како би работел нивниот идеален ученички парламент.	Прашалник за секој ученик (материјал за учениците 9.3.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.	Презентации, индивидуална, мала групна работа и дискусија во одделението..

Час 1:
Кој е одговорен?
Кој е најдобриот начин да се владее со една држава?

Цел на учењето	Учениците учат за различните форми на владеење, на пр. демократија и диктаторство.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат за праведноста на системот на владеење во некое место, во замислено општество.
Материјали	Копии од материјалот за учениците 9.1 за секој ученик, хартија и пенкало.
Метод	Приказна, работа во парови, одделенска дискусија, формална дебата.

Концептуално учење

Формите на владеење можат да бидат класифицирани на различни начини, на пример, во зависност кој ја поседува моќта, како моќта е доделена на луѓето, каде лежи суверената власт и како се спроведуваат правилата. Во практика, главни типови се: демократија, монархија, теократија и тиранија или диктаторство. Тие треба да се сметаат како „идеални типови“, бидејќи во реалноста, тие можат да коегзистираат во иста земја – на пример, парламентарна демократија може да содржи во себе елементи на диктаторство, или може да коегзистира со владеечко кралско семејство.

Часот

Наставникот го започнува часот со читање на приказната „Кралството Сикал“ (материјал за учениците 9.1.) Учениците треба да поседуваат копија од приказната, со што ќе можат да ја следат додека наставникот ја чита.

Наставникот треба да престане со читањето по еден дел од приказната и да праша:

- Што мислите за животот во Сикал од тоа што го слушнавте досега?

На крајот на приказната, наставникот треба да праша:

- Што мислите за животот во Сикал сега?

Наставникот ги дели учениците по парови и им кажува да размислат за квалитетот на животот во Сикал. На учениците им се дава парче хартија на кое треба да запишат што мислат за предностите и недостатоците на живеење во Сикал.

Наставникот им кажува на паровите да ги презентираат нивните идеи пред одделението во целина и ги запишува главните поенти со цел сите да гледаат.

Потоа, наставникот им кажува на учениците да се осврнат на начинот на кој се владее со Сикал:

- Дали мислите дека со Сикал се владее на праведен начин? Зошто да, или зошто не?
- Ако мислите дека може да се владее на поправеден начин, кои нешта би требало да ги промените за да биде поправеден?

Во продолжение, наставникот им кажува на учениците да замислат дека се жители на Сикал. Одделението е поделено во две големи групи за дебата: на едната група ѝ е кажано да дискутира во полза на тоа државата да продолжи да биде управувана од крал; на другата група ѝ е кажано да дискутира дека секој жител – не само кралот – треба да има глас во владеењето на земјата. Наставникот им дава на учениците неколку минути да размислат и да запишат аргументи кои можат да ги искористат во дебатата. Двете различни групи седат, соочувајќи се на спротивните страни на училницата при што дебатата започнува. Учениците, од секоја страна, според редоследот ги изразуваат своите погледи – можеби помогнати од „зборувачко стапче“, што претставува, стапче кое се користи како микрофон.

Наставникот ги замолува учениците да ги дадат своите мислења за да види која од двете страни има најдобри аргументи.

Сега, учениците се подготвени за кратко објаснување (индуктивен приод).

Наставникот ги запишува имињата на петте типови на управување и објаснува по што тие се разликуваат, упатувајќи на ученички импут, каде што е можно:

- Монархија;
- Демократија;
- Диктаторство;
- Теократија;
- Анархија.

Часот завршува со прашување на учениците за системот на владеење во нивната држава. За домашна работа, учениците треба да откријат повеќе за тоа и да состават квиз – 5-10 прашања – за да го тестираат знаењето на другите во одделението, на следниот час.

Час 2:
Ако ти беше претседателот
За што служи владата?

Цел на учењето	Учениците можат да ги објаснат функциите и одговорностите на владеењето.
Задачи за учениците	Учениците замислуваат дека формираат влада и треба да решат како да се потрошат владините пари. Тие размислуваат за видовите на социјални идеали кои сакаат да ги постигнат.
Материјали	Големо парче хартија, маркери и ливчиња за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Постери, презентации, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Должноста на владата во демократското општество е да го промовира заедничкото добро. Тоа е повеќе отколку доброто на мнозинството. Тое е она што претставува основна полза на сите членови на општеството. Што значи тоа во практика, често е предмет на дебата. Бројни различни – понекогаш конфликтни социјални идеали се предлагани како – социјална помош, безбедност, правда, социјална хармонија, човекови права или просперитет. Давање предност на овие идеали во реалните потрошувачки планови може да биде тешко, особено кога достапните ресурси на владата се секогаш ограничени.

Часот

Наставникот го започнува часот со делење на учениците во групи од 4-6 и давање на секоја група големо парче хартија и маркери.

Тој им кажува на групите да замислат дека живеат во одреден момент од иднината и дека ги поставиле да бидат главни во владеењето на државата – со други зборови, тие се владата. Како влада, тие имаат за трошење 6 милијарди долари. Наставникот може да ја прилагоди оваа вредност на годишниот буџет на владата во земјата.

Задачата на групите е да решат како ќе ги потрошат овие пари во текот на следната година. Користејќи хартија и маркери, секоја група прави постер објаснувајќи како, како влада, ќе ги потрошат овие средства и потоа да дадат презентација опишувајќи ги идеите на остатокот од одделението. На крајот од секоја презентација, другите ученици имаат можност да ја прашуваат групата за нејзините планови за трошење.

Наставникот, исто така, ги прашува групите како начин на воведување на нова информација во врска со економијата и начинот на кој функционира владата, на пример:

- Дали сте помислиле да искористите нешто од парите за да го отплатите надворешниот долг?
- Дали треба да искористите дел од парите за да отворите работни места?
- Колку важно е за владата да троши пари за образованието?

Наставникот потоа работи со целото одделение за да исцртаат листа, видлива за секој, за сите работи на кои тие мислат дека владата треба да троши пари.

Следно, наставникот им кажува на учениците да се вратат во нивните групи и им дава на секоја група ливче хартија кое содржи листа на социјални идеали, кои една влада во демократското општество може да се обидува да ги постигне, на пример:

- Социјална помош;
- Безбедност;
- Правда;
- Социјална хармонија;
- Човекови права;
- Просперитет.

Групите треба да се обидат да ги согласат идеалите од листата со областите за трошење, кои веќе ги определиле, земајќи ги предвид кои од идеалите се постигнати со секој од нивните потрошувачки ставки.

Наставникот ги прашува учениците да ги презентираат нивните идеи пред одделението во целина, и го завршува часот со прашување на сите ученици:

- Што мислите, која е најважната одговорност која владата мисли дека ја носи?

За домашна работа, наставникот ги замолува учениците да пронајдат некои од начините на кои се трошат владините пари во нивната земја. Тие можат да го направат тоа со гледање на телевизија или читање на весник. Учениците презентираат што откриле на почетокот од следниот час и размислуваат дали нивните приоритети би биле исти.

Час 3:

Јас и мојата улога

Што треба една држава да очекува од нејзините граѓани?

Цел на учењето	Учениците учат за должностите на граѓаните во демократското општество.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат за тоа кои обврски ги имаат граѓаните и како тие можат да бидат охрабрани посериозно да ги прифатат нивните обврски.
Ресурси	Сет од картички за дискусија (материјали за учениците 9.2.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Презентации, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Граѓаните во демократското општество треба да очекуваат да им бидат доделени определени права како: граѓански права, политички права, социјални права, културни права и права за животната околина. Што би требале да бидат овие права е материја за дебата, како што е и прашањето за одговорностите кои доаѓаат со овие права. Некои луѓе мислат дека граѓаните треба да имаат само една одговорност – да го почитуваат законот. Други сметаат дека општеството бара граѓаните да имаат многу поголем обем на одговорности.

Часот

Наставникот го започнува часот со делење на учениците во групи од 4-6 и им дава на секоја група сет од картички за дискусија (материјал за учениците 9.2.). Секоја од картичките содржи по една граѓанска должност.

Наставникот им кажува на групите да ги сортираат картите во три категории – во зависност од тоа дали сметаат дека предложената должност на картичката треба да се примени на:

1. СИТЕ граѓани;
2. НЕКОИ граѓани; или
3. НИТУ ЕДЕН граѓанин.

Наставникот потоа им кажува на учениците да ги презентираат нивните одлуки пред целото одделение и да го образложат своето размислување.

Учениците се враќаат во нивните групи и им се дава голем лист хартија и маркери. Наставникот им кажува на групите дека нивна задача е да нацртаат „граѓанска повелба“. Тие треба да го поделат листот хартија на две колони. Во првата колона треба да напишат што мислат во врска со тоа дека граѓаните треба да очекуваат од нивната држава (под насловот „ПРАВА“), а во втората, што се очекува од граѓаните за возврат на тоа (под насловот „ОДГОВОРНОСТИ“).

Кога тие ќе завршат, групите треба да ги презентираат нивните идеи на остатокот од одделенето и да им дадат можност на другите ученици да ги испрашуваат за нивната работа.

Конечно, наставникот треба да го запраша целото одделение:

- Дали мислите дека граѓаните во вашата држава секогаш ги спроведуваат нивните одговорности како граѓани, онака како што треба? Зошто да, или зошто не?
- Кои видови на работи мислите дека би можеле да бидат направени за луѓето да се охрабрат посериозно да ги преземаат нивните одговорности како граѓани?
- Дали мислите дека на граѓаните треба да им се одземат некои права, ако тие соодветно не ги спроведуваат нивните одговорности како граѓани? Зошто да, или зошто не?

За домашна работа, учениците треба да спроведат анкета во семејството и кај пријателите, прашувајќи ги што мислат дека одговорностите треба да бидат. Тие треба да ги презентираат резултатите пред одделението на почетокот од следниот час.

Час 4:
Ученички парламент
Како треба да се владее со училиштата?

Цел на учењето	Учениците можат да ги дефинираат критериумите во однос на тоа како треба да се владее со училиштето и улогата на ученичките тела во овој процес.
Задачи за учениците	Учениците размислуваат како би работел нивниот идеален ученички парламент.
Материјали	Прашалник за секој ученик (материјал за учениците 9.3.) големо парче хартија и маркери за секоја група од 4-6 ученици.
Метод	Презентации, индивидуална, мала групна работа и одделенска дискусија.

Концептуално учење

Младите луѓе се исто така граѓани. Тие имаат право на збор за работите кои влијаат врз нив и нивните заедници. Ова го вклучува и нивното училиште. Механизмите кои дозволуваат учениците да имаат збор во работењето на нивните училишта, не само што помага да се осигура дека младите луѓе го уживаат ова право, туку исто така им помагаат да научат за демократските процеси. Сепак, какви можат да бидат овие механизми, е прашање за дебата. Некои луѓе мислат дека е важно секое училиште да има свој одделен ученички парламент, други велат дека тоа не е потребно и дека постојат други патишта за создавање на можности учениците да придонесат во работењето на нивното училиште.

Часот треба да започне со ученички инпути кои ги приготвиле како домашна работа. Во зависност од обемот на нивниот материјал и потребата за дискусија, предвиденото време можеби треба да биде зголемено и на следниот час. Бидејќи постојат граници за оваа опција, наставникот може исто да ги собере ученичките работи и да им даде писмен одговор. Сепак, наставникот треба да се осигура дека на ученичката работа ѝ се придава внимание.

Часот

Учениците го започнуваат часот со презентирање на резултатите од нивните анкети кои покажуваат што мислат нивните семејства и пријатели за одговорностите како граѓани. Учениците дискутираат за нивните резултати. Наставникот го претставува новиот наслов упатувајќи на ученичкиот материјал, како соодветен, и прашувајќи ги учениците што мислат за тоа колку добро работи нивниот училиштен совет или ученички парламент. Ако моментно не постои ниту една форма на претставување на учениците, наставникот треба да ги запраша учениците дали тие знаат некои училишта кои го имаат тоа, и ако знаат во каква форма го изведуваат.

Наставникот им кажува на учениците дека нивната задача е да го замислат идеалниот ученички парламент – кој претставува група на демократски избрани ученици кои ги претставуваат интересите на ученичкото тело во нивното училиште.

Потоа го дава прашалникот (материјал за учениците 9.3.) кој учениците самостојно го пополнуваат.

Наставникот, потоа, ги дели учениците во групи од 4-6. Учениците во групите имаат некое време да ги споредат нивните одговори на прашалникот и да се прашаат меѓусебно одредени прашања. Следно, наставникот ѝ дава на секоја група големо парче хартија и маркери. Задачата за групите е да го скицираат уставот на нивниот идеален училиштен парламент. Наставникот треба да објасни што е устав и да даде некои примери на правилата кои може да се очекува да се најдат во уставот на ученичкиот парламент.

Кога групите ќе завршат, тие ја презентираат нивната работа пред остатокот од одделението и ги земаат предвид прашањата кои ќе произлезат, на пример:

- Колку моќ треба да имаат учениците, а колку училишниот директор и наставниците?
- Кој треба да го има последниот збор во одлуките кои влијаат на работењето на училиштето?
- Дали училиштето може да биде демократија?

Конечно, учениците треба да направат одделенска презентација за училишниот директор, и ако сакаат, да направат некои конкретни предлози за нивниот сопствен училиштен парламент.

За домашна работа, учениците треба да спроведат анкета кај семејството и пријателите, прашувајќи ги:

- Дали мислите дека секое училиште во државата треба да има ученички парламент? Зошто да и зошто не?
- Учениците треба да ги презентираат резултатите од нивната анкета на почетокот од следниот час.

Материјал за учениците 9.1. Кралството Сикал

Сикал е држава сместена високо во планините. Со векови имала малку контакт со остатокот од светот.

Иако Сикал е само малечко кралство, во последно време привлечно многу внимание. Тоа е, главно, поради необичниот начин на кој е организирано општеството.

Да се започне со тоа дека ниту еден Сикалец никогаш не е гладен. Сикалските луѓе ја произведуваат целата сопствена храна и ја делат со сите оние кои имаат потреба од неа. За секое семејство се обезбедува куќа без никаков надомест. Големината на куќата зависи од бројот на членовите во семејството. Енергијата за греење и готвење е обезбедена и бесплатна, како што се и услугите за одржување. Ако некој некогаш се разболи, секогаш е достапен доктор. На секој му се дава бесплатен медицински преглед на секои шест месеци, а негувателките секогаш прават редовни посети кај постарите луѓе, семејствата со мали деца и секој друг кој има потреба од дополнително внимание.

Во Сикал, добрите работи во животот им се достапни на сите. На секое семејство е доделена книга со ваучери кои ги разменуваат секоја година за различни луксузни предмети како, парфеми, мебел или зачини. Ваучерите можат да бидат тргувани на чесен начин или чувани одреден период на време за нешто посебно.

Како луѓето на Сикал биле способни да ги организираат сите вакви нешта? Уште одамна, од памтивек, со Сикал владеело кралско семејство. Моментниот владетел е кралот Сик III. Тој одлучува за бројот на потребните работници за секоја работа, како одгледување на храна, градење на куќи или медицинска заштита. Луѓето кои ги прават овие работи се одбрани на пет-годишна возраст и се испратени во специјални училишта на обука. Фармерите се испраќаат во земјоделски училишта, градежниците во технички училишта, здравствените работници во медицински училишта, итн. Секој друг способен за работа е вработен од кралот Сик во една од неговите кралски палати.

Најневеројатната работа за Сикал е дека таму не постојат пари. Никој не треба да биде платен, бидејќи секој има сè што му е потребно!

Вие можете да се запрашате дали некој во Сикал некогаш се жали на ова уредување. Всушност, тоа ретко се случува. Малкумина кои се жалат, се згрижувани во ментални болници. Најпосле, вие би требало да сте луди да се жалите од животот во општество како ова, зарем не?

Материјал за учениците 9.2.
Картички за дискусија

Плаќање даноци	Да се биде член на политичка партија
Право да ја браниш својата татковина	Гласање на избори
Пријавување криминал на полицијата	Поддршка на вашето семејство
Почитување на законот	Помагање на вашите соседи
Бранење на вашата држава кога е критикувана	Нешто друго ...?

Материјал за учениците 9.3.

Прашања

Во вашиот идеален ученички парламент:

1. Колку ученички претставници треба да има?
2. Како точно претставниците треба да бидат избрани?
3. Колку често треба да се состанува ученичкиот парламент?
4. Каде би се состанувал ученичкиот парламент?
5. Како, доколку наставниците и родителите, би биле вклучени?
6. Кои прашања би биле дозволени да се дискутираат во училишниот парламент, а кои прашања не би биле дозволени да се дискутираат?
7. Кои видови на одлуки би биле дозволени да ги носи ученичкиот парламент, а кои одлуки не би биле дозволени да се донесуваат?